

Evde Hasta Bakım ve Yaşlı Bakım Programı Öğrencilerinin Ağız Bakımına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi

Home Patient Care And Elderly Care Program Evaluation Of Students Attitudes Towards Oral Care

Neşe İŞCAN AYYILDIZ¹, Mehtap USTA¹

Özet: Amaç: Bu çalışmada; evde hasta bakım ve yaşlı bakım öğrencilerinin ağız bakımına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntem:** Tanımlayıcı nitelikteki bu çalışma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında, bir üniversitenin meslek yüksekokulunda evde hasta bakım ve yaşlı bakım programında öğrenim gören 150 öğrenci ile yapılmıştır. Araştırma verileri; kişisel bilgi formu (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, program türü, sınıf düzeyi vb.) ve ağız bakım uygulamalarına yönelik tutum ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirmesinde; t testi, Tukey testi, Anova testi, korelasyon testi kullanılmıştır. **Bulgular:** Katılımcıların ağız bakım uygulamalarına yönelik tutum değerlendirmelerinde birinci sınıf öğrencilerinin ağız bakım uygulamalarına yönelik tutum ölçeği bilişsel alt boyut puan ortalamasının ikinci sınıf öğrencilerinininkine göre anlamlı olarak daha düşük olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Kendim Uyguladım seçeneğini işaretleyenlerin ortalama bilişsel skorları ise diğer iki gruptan anlamlı olarak daha yüksekti ($46,03;p=0.001$). Yaş değişkeni için, yaşın duyuşsal skorlarla anlamlı ters yönlü bir korelasyonu olduğu görülmüştür ($r=-0,178, p<0,05$). Ağız bakım uygulaması konusunda deneyimi olmayanların uygulama yapanlara kıyasla genel tutum puanlarının anlamlı derecede düşük olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). **Sonuç:** Çalışmaya katılan öğrencilerin, ağız bakım uygulamasına yönelik olumlu tutuma sahip oldukları görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Ağız Bakımı, Evde Hasta Bakım, Tutum. Yaşlı Bakım,

Abstract: Aim: In this study; it was aimed to evaluate the attitudes of home patient care and elderly care students towards oral care. **Material And Method:** This descriptive study was conducted with 150 students studying at a vocational school of a university home patient care and elderly care program in the 2022-2023 academic year. The research data were collected by using the personal information form (age, gender, educational status, type of program, grade level, etc.) and the attitude scale towards oral care practices. In the evaluation of the data; t test, Tukey test, Anova test, correlation test were used. **Results:** In the attitude evaluations of the participants towards oral care practices, it was found that the average score of the cognitive sub-dimension of the attitude scale towards oral care practices of first-graders was significantly lower than second-graders ($p<0,05$). The average cognitive scores of those who marked the I Applied It Myself option were significantly higher than the other two groups ($46,03;p=0.001$). For the age variable, it was found that there is a significant inverse correlation of age with affective scores ($r=-0,178, p<0,05$). It has been found that the general attitude scores of those who do not have experience in oral care practice are significantly lower compared to those who practice ($p<0,05$). **Conclusion:** It is seen that the students participating in the study have a positive attitude towards oral care practice.

Keywords: Elderly Care, Home Patient Care, Attitude Oral Care,

¹ Trabzon Üniversitesi, Tonya Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Evde Hasta Bakım Programı, Trabzon /Türkiye

GİRİŞ

Ağız hijyeni; dil, diş, diş eti, damak ve yanak mukozasının temizliği gibi uygulamaları kapsar. Bu uygulamalarla dil ve diş eti sağlığı devam ettirilerek kötü koku ve tat hissinin önüne geçilir, ağız mukozasının bütünlüğü korunur. Ağız sağlığının bireylerin konforu, beslenmesi ve hastalık riskiyle ilişkili değişkenlik göstermesinin yanı sıra bireylerin genel iyilik algısını etkilediği de bilinmektedir (Dagnev ve ark.,2020). Ağız bakımı sağlık bakım hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olup oral mukoza bütünlüğü ve ağız hijyeniyle ilişkili komplikasyonların önlenmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bakımın kalitesinde önemli bir göstergedir (Özveren ve Uçar 2017).

Ağız bakım uygulamalarındaki amaç; ağız içi temizliğinin sağlanması-koruması, oral mukozadaki lokal ya da sistemik enfeksiyonların önlenmesi, oral mukozanın nemli tutulması ve hastanın konforunun sağlamaktır (Abidia 2007). Ağız bakım uygulamalarıyla, oral hijyen sağlanarak bireyin beslenmesi ve yaşam kalitesi pozitif olarak etkilenmektedir. Düzenli ve doğru teknikle yapılan ağız bakımı orofareksin bakteriyal kolonizasyonunu minimal seviyeye indirebilmektedir. Yetersiz ağız bakım uygulamaları ise ağız kuruluğu, diş çürükleri, periodontal hastalıklar, ağız kokusu ve stomatit gibi sorunlarla sonuçlanmaktadır (Özveren 2010). Ağız ve diş sağlığının, bireylerin yanı sıra toplum üzerinde de olumlu ve olumsuz yönde sosyal etkileri bulunmaktadır (Kwan et al.,2005; Turkoğlu ve Dulgergil, 2015). Çünkü ağız sağlığı zamanla sadece dişleri ya da oral mukozayı etkilemekle kalmayıp hastanın beden imajının da etkilenmesine yol açar (Özveren ve Uçar 2017; Turkoğlu ve Dulgergil, 2015).

Sağlık profesyonellerinin bir parçası olan ve sunulan sağlık bakım hizmetlerinin önemli bir basamağını oluşturan sağlık bakım elemanları, bireylerin ağız-diş sağlığını koruma ve geliştirme uygulamalarında aktif role sahiptir (Beh et al., 2012, Bhattarai et al., 2016). Hem sağlıklı hem de hasta bireylere bakım ve eğitim hizmetleri vermek

üzere yetiştirilen evde hasta bakım ve yaşlı bakım programı öğrencilerinin ağız ve diş sağlığı hakkında yeterli bilgi, beceri ve uygulamaya hâkim olması gerekmektedir (Zaybak ve Fadiloğlu 2004, Ayaz ve ark. 2005).

Sağlık bakım hizmeti alanında öğrenim gören öğrencilere ağız ve diş sağlığı hakkında yeterli bilgi ve becerinin kazandırılması, sahadaki çalışmaları sırasında ilgilendikleri hastaların ağız hijyeni ve diş sağlığına yönelik olumlu davranışlar geliştirmesine katkı sağlayacaktır (Doğan 2013, Rwakatema et al., 2015). Ağız bakımı uygulamalarında; oral mukozanın ve diş sağlığının genel değerlendirilmesi, etkili, uygun araç-gereç ve solüsyon kullanımı ve belli zaman aralıklarında yapılan kontroller önemli yere sahiptir (Özveren ve ark. 2017). Yaşlanmaya bağlı ortaya çıkan diş kayıpları, ağız mukozasında ve çene kaslarında atrofi gelişimi ile tükürük salgısında azalma gibi anatomik değişiklikler, yaşlı bireylerin çiğneme fonksiyonunu, beslenme alışkanlıklarını ve sonuç olarak ağız ve diş sağlığı bakım uygulamalarının etkilenmesine neden olabilir (Çebi ve Kocaman 2018). Ağız ve diş sağlığının yetersizliğinin, günlük yaşam aktiviteleri kısıtlanmış yaşlı bireylerin genel sağlık durumuyla yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, günlük yaşam aktivitesi zayıflamış, evde bakım ihtiyacı olan yaşlı bireyler periyodik olarak ağız ve diş bakımının yapılmasına ihtiyaç duymaktadır (Nishiyama 2005). Literatürde inme geçirmiş bireylere yönelik doğrudan ağız hijyeni girişimlerini değerlendiren çalışmaların çoğunda, ağız hijyeni bakım programlarının inmeli bireylerin ağız hijyeninin güçlendirilmesinde etkili olduğu belirtilmiştir (Kuo et.al.,2015; Kim et.al.,2014; Lam et. al.,2013; Dai et. al.,2017; Kim et. al., 2017).

Yapılan çalışmalarda, ağız bakım uygulamalarına yönelik girişimlerin ağız sağlığıyla ilgili yaşam kalitesini artırdığı ve pnömoni gelişiminin önlenmesinde etkin role sahip olduğu bildirilmiştir (Kuo et.al.,2015; Kalay et.al,2020; Kim et. al., 2017). Ağız bakım uygulamasına yönelik tutumun önemi üzerine yapılmış çalışmalar olmasına karşın evde bakım uygulamalarına ve yoğun bakım

klinalarının yanı sıra bakım merkezlerinde görev alabilen ve bireylerin öz bakım gereksinimlerinden biri olan ağız bakımının uygulanmasında rol alan evde hasta bakım ve yaşlı bakım programı öğrencilerinin ağız bakım tutumunu değerlendiren bir çalışmaya rastlanamamıştır. Geleceğin profesyonel sağlık bakım elemanları olan evde hasta bakım ve yaşlı bakım teknikerlerinin yaptıkları ve yapacakları ağız bakım uygulamalarına yönelik tutumları onu uygulama isteklerini, doğru uygulama biçimlerini, eğitim alma gereksinimlerini etkileyecektir.

Çalışmamızın, hem klinik ortamda hem de ev ortamında ağız bakım uygulaması yapan ve yapacak olan evde hasta bakım ve yaşlı bakım öğrencilerimizin ağız bakımına yönelik tutumlarını değerlendirerek evde bakım, yaşlı bakım ve kişisel bakım uygulamaları alanındaki çalışmaların zenginleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Çalışma, evde hasta bakım ve yaşlı bakım öğrencilerinin ağız bakımına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi amacıyla tanımlayıcı türde gerçekleştirildi.

Araştırmanın evreni ve örnekleme

Araştırmanın evrenini; 2022-2023 eğitim-öğretim yılında bir meslek yüksekokulunun Evde Hasta Bakım ve Yaşlı Bakım Programında okuyan öğrenciler oluşturmuş, araştırmanın örneklemini ise araştırmaya katılmayı kabul eden 150 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmanın örnekleme sayısı %95 güven aralığında 0,5 etki düzeyinde %80 power gücünde minimum 114 kişi olarak belirlenmiştir. Kolay örnekleme yöntemi (olasılık dışı örnekleme yöntemi) ile G-Power analize göre belirlenen örnekleme büyüklüğü olan 114 kişi olarak belirlenmiştir.

Verileri toplama araçları

Araştırmanın verileri, literatür taraması yapılarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi

Formu” ve “Ağız Bakım Uygulamalarına Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılarak toplandı. Veriler araştırmacılar tarafından bireylere 26 Nisan -10 Mayıs 2023 tarihleri arasında “Google Anket Formu” üzerinden ulaştırılarak toplanmıştır. Anket formlarının doldurulması ortalama 10 dakika sürmüştür.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür taramaları neticesinde hazırlanmıştır (Pınarkaya ve Özyürek 2022). Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine yönelik (yaş, cinsiyet, program türü, sınıf vb.) 8 sorudan oluşmaktadır.

Ağız Bakımı Uygulamasına Yönelik Tutum Ölçeği: Pınarkaya, ve Özyürek tarafından (2022) geliştirilen ölçek; bilişsel alt boyutta 11, duyuşsal alt boyutta 12, davranışsal alt boyutta 11 olmak üzere toplam 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte katılımcıların tutum ortama puanları arttıkça ağız bakımı uygulamalarına yönelik tutumları olumlu yönde artmaktadır (Pınarkaya ve Özyürek, 2022).

Verilerin istatistiksel değerlendirmesi

Çalışmadan elde edilen veriler lisanlı SPSS 25 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmada verilerin normal dağılım özelliklerinin değerlendirilmesinde skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) katsayılarından yararlanılmıştır. Tabachnik ve Fidell (2013)’ e bu değerlerin -1.50 ile +1.50 arasında olması durumunda verilerin normal dağılıma sahip olduğunu belirtmektedir.

Güvenilirlik için iç tutarlılık katsayısı Cronbach’s Alpha test istatistiğinden yararlanılmış olup, güvenilirlik katsayısı $0,00 \leq \alpha < 0,40$ (güvenilir değil); $0,40 \leq \alpha < 0,60$ (düşük güvenilirlikte); $0,60 \leq \alpha < 0,80$ (oldukça güvenilir) ve $0,80 \leq \alpha < 1,00$ (yüksek derecede güvenilir) olarak saptanmıştır (Kalaycı, 2008).

Gruplar arasındaki farklılıklar incelenirken değişkenlerin normal dağılımdan gelmeleri nedeniyle t ve ANOVA testinden faydalanılmıştır. ANOVA testinde farklılık olması durumunda varyansların homojenliği varsayımı dikkate alınarak Tukey testiyle farklılıklar belirlenmiştir. Sürekli değişkenler arasında ilişki bakılırken

pearson korelasyon testleri kullanılmıştır. Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış olup; $p < 0,05$ olması durumunda anlamlı bir farklılığın olduğu, $p > 0,05$ olması

durumunda ise anlamlı bir farklılığın olmadığı ifade edilmiştir. Çalışmaya ilişkin frekans, normallik ve güvenilirlik sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Ölçeğe ilişkin frekans, normallik ve güvenilirlik analiz sonuçları

Değişken	Ort.	Min.	Maks	SS	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach's Alpha
Bilişsel	44,21	27,00	55,00	6,50	-0,099	-0,739	0,861
Duyuşsal	42,40	33,00	52,00	4,40	0,178	-0,701	0,843
Davranışsal	43,61	21,00	55,00	6,47	-0,238	-0,039	0,840
Genel Tutum	130,23	86,00	156,00	14,39	-0,401	-0,469	0,869

BULGULAR

Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait bilgiler Tablo 2’de verilmiştir. Çalışmaya katılanların %32’sinin erkek, %68’inin kadın olduğu, %44,67’sinin 1. sınıf, %55,33’ünün 2.sınıf olduğu, %50,67’sinin yaşı bakım programında, %49,33’ ünün evde hasta bakım programında okuduğu, %41,33’ünün sağlık meslek lisesi, % 58,67’sinin diğer liselerden mezun olduğu, %66’sının eğitim programında ağız bakımına

ilişkin verilen eğitimi yeterli bulduğu, %39,33’ünün ağız bakım uygulamasına yönelik gözlem yaptığı, %40’ının ağız bakım uygulamasını kendi başına yaptığı ve %20,67’sinin deneyiminin olmadığı, ağız sağlığı eğitimi alanların %70’i ailesinden, %64,67’si öğretmeninden, %24’ünün dış hekiminden ve %8’inin sosyal medyadan öğrendiği ve yaş değerlerinin 18-27 değerleri arasında $20,64 \pm 1,48$ ortalama ile dağıldığı görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri (n=150)

Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Erkek	48	32,00
Kadın	102	68,00
Sınıf Düzeyi		
1. sınıf	67	44,67
2. sınıf	83	55,33
Program Türü		
Yaşlı Bakım	76	50,67
Evde Hasta Bakım	74	49,33
Mezun Olunan Lise		
Sağlık Meslek Lisesi	62	41,33
Diğer	88	58,67
Eğitim Programında Ağız Bakımına Yönelik Eğitimin Yeterlilik Durumu		
Evet	99	66,00
Hayır	10	6,67
Ağız Bakım Uygulamasına Yönelik Deneyim		
Gözlem Yaptım	59	39,33
Deneyim Yok	31	20,67
Kendim Uyguladım	60	40,00
<i>Ağız Sağlığı Eğitimi Kimden Aldınız.</i>		
Aile	105	70,00
Öğretmen	97	64,67
Dış Hekimi	36	24,00
Sosyal medya	12	8,00
Yaş	Ort±SS	Min-Maks.
	20,64±1,48	18-27

Tablo 3’ de katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin ağız bakım uygulamasına yönelik bilişsel alt boyut puanlarına göre karşılaştırılması verilmektedir. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde; erkeklerin ortalama bilişsel skorlarının kadınlarınkine göre biraz daha düşük olduğu tespit edilmiştir (43,31'e karşı 44,64). Ancak, t-testi sonucu ($t=-1,166$, $p=0,245$) istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sınıf değişkenine göre, birinci sınıf öğrencilerinin ortalama bilişsel skorları ikinci sınıf öğrencilerinininkine göre anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur (42,85'e karşı 45,31; $t=-2,342$, $p=0,021$). Program türüne göre yapılan karşılaştırmada, yaşlı bakım programındaki öğrencilerin ortalama bilişsel skorları evde hasta bakım programındaki öğrencilerininkine göre biraz daha yüksektir (44,70'e karşı 43,72), ancak t-testi sonucunun ($t=0,928$, $p=0,355$) istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Mezun Olunan Lise Türü değişkeni için, sağlık meslek lisesi mezunlarının ortalama bilişsel

skorları diğer lise mezunlarınıninkine göre biraz daha yüksektir (44,90'a karşı 43,73), ancak t-testi sonucu ($t=1,092$, $p=0,277$) istatistiksel olarak anlamlı değildir. Öğrenim görülen programda ağız bakına yönelik verilen eğitim durumuna göre bilişsel skorlar açısından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ağız bakım uygulamasına yönelik deneyim değişkeni için, “Gözlem Yaptım” seçeneğini işaretleyenlerin ortalama bilişsel skorları, “Deneyim Yok” seçeneğini işaretleyenlerinkinden anlamlı olarak daha yüksek olarak belirlenmiştir (44,69'a karşı 39,77; $F=11,07$, $p=0,001$). “Kendim Uyguladım” seçeneğini işaretleyenlerin ortalama bilişsel skorlarının ise diğer iki gruptan anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür (46,03; $1>2$, $1>3$). Yaş değişkeni için, yaşın bilişsel skorlarla anlamlı bir korelasyonu vardır ($r=0,217$, $p=0,008$). Bu durum, yaşın artmasıyla bilişsel alt boyut skorlarının artma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Bilişsel boyutunun değişkenlerle karşılaştırması

Değişken	Bilişsel		Test Değeri	İstatistik	
	Ort.	SS		p	Fark ^{TU}
Cinsiyet					
Erkek	43,31	7,13	-1,166 ^t	0,245	-
Kadın	44,64	6,17			
Sınıf					
1. sınıf	42,85	6,57	-2,342 ^t	0,021*	
2. sınıf	45,31	6,26			
Program Türü					
Yaşlı Bakım	44,70	7,33	0,928 ^t	0,355	-
Evde Hasta Bakım	43,72	5,52			
Mezun Olunan Lise					
Sağlık Meslek Lisesi	44,90	6,15	1,092 ^t	0,277	-
Diğer	43,73	6,73			
Eğitim Programında Ağız Bakımına Yönelik Eğitimin Yeterlilik Durumu					
Evet ⁽¹⁾	44,49	5,98	0,373 ^a	0,69	-
Hayır ⁽²⁾	44,50	8,87			
Kısmen ⁽³⁾	43,46	7,15			
Ağız Bakım Uygulamasına Yönelik Deneyim					
Gözlem Yaptım ⁽¹⁾	44,69	5,16	11,07 ^a	0,001*	1>2
Deneyim Yok ⁽²⁾	39,77	5,38			
Kendim Uyguladım ⁽³⁾	46,03	7,20			
Yaş			0,217 ^t	0,008*	

t=bağımsız örneklem t testi, a=Anova testi, TU= Tukey testi, r=korelasyon testi, *p<0,05

Tablo 4' e göre duyuşsal alt boyut skorları ile bireylerin cinsiyeti, program türü, ağız bakımına yönelik eğitim yeterliliği ve ağız bakım uygulamasına yönelik deneyim durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Sınıf düzeyleri açısından 1.sınıflar 2.sınıflara göre anlamlı derecede yüksek olmakla birlikte anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0,05$). 1. Sınıfların duyuşsal düzeyleri daha yüksektir. Mezun olunan

lise türleri açısından da duyuşsal skorlar arasında farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Sağlık meslek lisesi mezunlarının puanları anlamlı derecede yüksektir. Yaş değişkeni için, yaşın duyuşsal skorlarla anlamlı ters yönlü bir korelasyonu vardır ($r=-0,178$, $p<0,05$). Bu durum yaşın artmasıyla duyuşsal alt boyut skorlarının azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Duyuşsal boyutunun değişkenlerle karşılaştırması

Değişken	Bilişsel		İstatistik		
	Ort.	SS	Test Değeri	p	Fark ^{TU}
Cinsiyet					
Erkek	42,44	4,50	0,071	0,245	-
Kadın	42,38	4,38			
Sınıf					
1. sınıf	43,43	4,43	2,631	0,021*	
2. sınıf	41,57	4,23			
Program Türü					
Yaşlı Bakım	41,99	4,58	-1,127	0,355	-
Evde Hasta Bakım	42,82	4,20			
Mezun Olunan Lise					
Sağlık Meslek Lisesi	43,40	4,65	2,378	0,019*^t	-
Diğer	41,69	4,11			
Eğitim Programında Ağız Bakımına Yönelik Eğitimin Yeterlilik Durumu					
Evet ⁽¹⁾	42,86	4,54	1,591	0,207 ^a	-
Hayır ⁽²⁾	41,50	3,92			
Kısmen ⁽³⁾	41,51	4,10			
Ağız Bakım Uygulamasına Yönelik Deneyim					
Gözlem Yaptım ⁽¹⁾	42,85	4,36	0,883	0,416 ^a	
Deneyim Yok ⁽²⁾	41,55	3,86			
Kendim Uyguladım ⁽³⁾	42,40	4,70			
Yaş			-0,178	0,029* ^r	

t=bağımsız örneklem t testi, a=Anova testi, TU= Tukey testi, r=korelasyon testi, * $p<0,05$

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile davranışsal alt boyut skorlarının karşılaştırılmasına ait bilgiler Tablo 5' de verilmektedir. Davranışsal alt boyut skorlarıyla bireylerin cinsiyeti, sınıf düzeyi, program türü, mezun olunan lise türü, ağız

bakımına yönelik eğitim yeterliliği durumu, ağız bakım uygulamasına yönelik deneyim durumları ve yaş değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 5. Davranışsal boyutunun değişkenlerle karşılaştırması

Değişken	Bilişsel		İstatistik		
	Ort.	SS	Test Değeri	p	Fark ^{TU}
Cinsiyet					
Erkek	42,88	7,24			
Kadın	43,96	6,08	-0,959	0,339 ^t	-
Sınıf					
1. sınıf	43,64	5,86			
2. sınıf	43,59	6,95	0,048	0,962 ^t	
Program Türü					
Yaşlı Bakım	43,03	7,04	-1,127	0,261 ^t	-
Evde Hasta Bakım	44,22	5,82			
Mezun Olunan Lise					
Sağlık Meslek Lisesi	44,02	5,33			
Diğer	43,33	4,11	0,672	0,503 ^t	-
Eğitim Programında Ağız Bakımına Yönelik Eğitimin Yeterlilik Durumu					
Evet ⁽¹⁾	43,78	5,90			
Hayır ⁽²⁾	44,80	7,41	0,428	0,653 ^a	-
Kısmen ⁽³⁾	42,93	7,57			
Ağız Bakım Uygulamasına Yönelik Deneyim					
Gözlem Yaptım ⁽¹⁾	43,88	6,15			
Deneyim Yok ⁽²⁾	42,77	6,65	0,329	0,72 ^a	
Kendim Uyguladım ⁽³⁾	43,78	6,75			
Yaş			0,054	0,513 ^t	

t=bağımsız örneklem t testi, a=Anova testi, TU= Tukey testi, r=korelasyon testi, *p<0,05

Araştırmaya katılan bireylerin sosyodemografik özellikleriyle genel tutum alt boyut skorlarının karşılaştırılması Tablo 6'de verilmektedir. Katılımcıların cinsiyeti, sınıf düzeyi, program türü, mezun olunan lise türü, ağız bakımına yönelik eğitimin yeterliliği ve yaş değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Genel tutum düzeyleri açısından ağız bakım uygulamasına yönelik deneyim durumları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Ağız bakım uygulaması konusunda deneyimi olmayanların kendi uygulama yapanlara göre anlamlı derecede düşük olduğu tespit edilmiştir. Ölçekten en yüksek elde edilebilecek puanın $\geq\%75$ üzerinde ($\geq 127,5-170$) puan alan katılımcıların ağız bakımına yönelik tutumları olumlu kabul edilirken, $\%75$ 'in altında bir puan ($<127,5$) alan katılımcılarınki olumsuz tutum olarak kabul edilmektedir (Pınarkaya ve Özyürek 2022, Pınarkaya 2022).

Tablo 6. Genel Tutum Alt Boyutunun Değişkenlerle Karşılaştırması

Değişken	Bilişsel		İstatistik		
	Ort.	SS	Test Değeri	p	Fark ^{TU}
Cinsiyet					
Erkek	128,63	16,49	-0,935	0,351 ^t	-
Kadın	130,98	13,30			
Sınıf					
1. sınıf	129,93	14,04	-0,23	0,819	-
2. sınıf	130,47	14,74			
Program Türü					
Yaşlı Bakım	129,71	15,59	-0,45	0,657	-
Evde Hasta Bakım	130,76	13,12			
Mezun Olunan Lise					
Sağlık Meslek Lisesi	132,32	12,95	1,501	0,135	-
Diğer	128,75	15,22			
Eğitim Programında Ağız Bakımına Yönelik Eğitimin Yeterlilik Durumu					
Evet ⁽¹⁾	131,13	13,26	0,736	0,481	-
Hayır ⁽²⁾	130,80	16,74			
Kısmen ⁽³⁾	127,90	16,42			
Ağız Bakım Uygulamasına Yönelik Deneyim					
Gözlem Yaptım ⁽¹⁾	131,42	12,39	3,724	0,026*	2<3
Deneyim Yok ⁽²⁾	124,10	13,02			
Kendim Uyguladım ⁽³⁾	132,22	16,14			
Yaş			0,068	0,409	

t=bağımsız örneklem t testi, a=Anova testi, TU= Tukey testi, r=korelasyon testi, *p<0,05

TARTIŞMA

Temel ağız bakım uygulamaları, sağlığımızı korumak için kritik bir öneme sahiptir. Ağız bakımına yönelik tutum, bireylerin genel sağlığı ve yaşam kalitesi açısından önemli bileşenlerden biridir. Bu nedenle, bu çalışmada evde hasta bakım ve yaşlı bakım programı öğrencilerinin ağız bakım uygulamalarına yönelik tutumları incelenmiştir.

Evde hasta bakım ve yaşlı bakım programı öğrencilerinin ağız bakımına yönelik tutumlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada; katılımcıların çoğunluğunu kadınların (%68) oluşturduğu ve yaş ortalamasının 20,64±1,48 yıl, yaş aralığının 18-27 değerleri arasında olduğu belirlenmiştir. Andarge ve Kassahun'un (2019) tarafından yapılan çalışmada, hemşirelerin yaş ortalamalarının 30.6 yıl ve

yarısından fazlasını (% 54.7) kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir (Andargie ve Kassahun 2019). Lin vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada, çalışmaya katılan hemşirelerin yaş ortalamasının 30.7 olduğu bulunmuştur (Lin et al., 2011). Sayın (2020) tarafından yapılan çalışmada, katılımcı hemşirelerin çoğunluğunu (%84,4) kadınların oluşturduğu belirlenmiştir (Sayın 2020). Sreenivasan ve ark.'nın (2018) hemşirelerle yaptıkları çalışmada hemşirelerin yaş ortalaması 28,79 yıl saptanmıştır (Sreenivasan et al., 2018). Khasanah ve ark.'nın (2019) çalışmasında hemşirelerin yaş aralığı 23 ile 44 arasında olup yaş ortalamasının 32,75 yıl olduğu belirlenmiştir (Khasanah et al., 2019). Al Rababah ve ark.'nın (2018) hemşirelerin ağız bakımına ilişkin tutum ve uygulamalarını araştırdığı çalışmada hemşirelerin

yaş aralığı 22 ile 57 arasında olup yaş ortalaması ise 31 olarak belirlenmiştir (Al Rababah et al., 2018). Çalışmamızdaki bireylerin yaş aralığındaki ve ortalamasındaki literatürden farklı bu durum katılımcıların henüz mezun olmamış ve öğrenime devam eden bireylerden oluşmasıyla açıklanabilir. Kanıta dayalı veriler doğrultusunda ağız bakımı uygulayabilmesi için ağız bakımı konusunda evde hasta bakım ve yaşlı bakım teknikerlerinin güncel bilgilere ve yeterli becerilere sahip olması beklenmektedir. Sağlık bakım hizmeti sunumunda görev alan personelin yeterli bilgiye sahip olmaması etkisiz ağız bakımı uygulamalarına sebep olabilmektedir (Alja'afreh et al.,2018).

Katılımcıların %66'sının okudukları programdan yeterli ağız bakımı eğitimi aldıklarını ve %40'ının ağız bakımı uygulaması yaptığını ifade ettiği belirlenmiştir. Rumagihwa ve Bhengu (2019)'nun, yoğun bakım hemşirelerinin ağız bakımına ilişkin algılarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada; %80,9'unun YBÜ'de (yoğun bakım ünitesinde) çalışmaya başladıktan sonra ventilatöre bağlı hastalarda oral değerlendirme veya ağız bakımı konusunda hiçbir eğitim almadıkları, %19,1'inin ağız bakımına yönelik hizmet içi eğitim aldıkları bildirilmiştir (Rumagihwa ve Bhengu 2019).

Cherian ve Karkada (2015)'nin ağız hijyenine yönelik eğitimin hemşirelerin bilgileri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptığı bir çalışmada hemşirelerin çoğunluğunun (%43,3'nün) entübeli hastalarda ağız bakımına yönelik eğitim aldığı belirtilmiştir (Cherian ve Karkada, 2015).

Çalışmaya katılan evde hasta bakım ve yaşlı bakım öğrencilerinin ağız bakımına yönelik tutumlarının tatmin edici şekilde orta düzeylerde olduğu bulunmuştur. Tutum değerlendirilmesi zor ve doğrudan gözlem yapılamayan bir olgudur. Bu nedenle bu çalışmada, tutum geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Genel olarak, tutum her bireyin bilgisine dayanır (Sinavarat et al., 2018).

Al Rababah ve ark. (2018) tarafından yapılan bir çalışmada hemşirelerin hastanede yatan hastalara ağız bakımı sağlama konusunda olumlu bir tutuma sahip oldukları belirtilmiştir (Al Rababah et al., 2018). Blessy ve Balasubramaniam (2021)

tarafından yoğun bakım hemşirelerinin bilgi ve tutumlarını değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada, yoğun bakım hemşirelerinin ağız bakımına yönelik iyi bilgi ve tutuma sahip oldukları görülmüştür (Blessy ve Balasubramaniam, 2021). Araştırmamızda sınıf değişkeni için, birinci sınıf öğrencilerinin ortalama bilişsel skorları ikinci sınıf öğrencilerinininkine göre anlamlı olarak daha düşüktür ($t=-2,342$, $p=0,021$). Bu durum birinci sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun henüz sahada ağız bakım uygulamalarına aktif katılım sağlamamış olmalarıyla ilişkilendirilebilir.

Ağız Bakım Uygulamasına Yönelik Deneyim değişkeni için, "gözlem yaptım" seçeneğini işaretleyenlerin ortalama bilişsel skorları, "deneyimim yok" seçeneğini işaretleyenlerinkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu, ağız bakım uygulamasını "kendim uyguladım" seçeneğini işaretleyenlerin ortalama bilişsel skorları ise diğer iki gruptan anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($46,03$; $1>2$, $1>3$) görülmüştür ($F=11,07$, $p=0,001$). Bu durum öğrencilerin klinik uygulamaları sırasındaki gözlemsel ve bire bir hasta üzerinde yapmış olduğu uygulamalı eğitimin kişisel bakım uygulamasına yansıyan katkıları sonucuyla açıklanabilir. Öğrencilerin 2 yıllık eğitim sürecinde edindikleri mesleki teorik bilgilerinin uygulama ve alan çalışmalarıyla desteklenmesi, beceri eğitimlerinin uygulanması gerekmektedir (Yenal ve Gültekin, 2019, Karacaoğlu ve Çabuk, 2002; Acar, 2016; Beebe et al., 2009). Mesleki gelişimlerinin temelinde bulunan bu unsurlar, eğitim-öğretim süreci içerisinde uygulamalı derslerle bilgi ve becerilerin geliştirilmesine destek olmaktadır (Yenal ve Gültekin, 2019; Kazu ve Özdemir, 2004; Emir et.al., 2008).

Katılımcıların ağız bakım uygulamalarına yönelik tutumlarının yaş değişkeni açısından değerlendirilmesinde; yaşın bilişsel skorlarla anlamlı bir korelasyonu bulunmuştur ($r=0,217$, $p=0,008$). Bu bulgu yaşın artmasıyla bilişsel skorların da artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu durum katılımcıların sınıf

düzeylelerine göre mesleki uygulama becerilerini kazanma durumuyla ilişkilendirilebilir.

Katılımcıların ağız bakım uygulamalarına yönelik tutumlarının duyuşsal alt boyutlarının sınıf düzeyleri açısından değerlendirilmesinde; 1.sınıfların duyuşsal alt boyut puanlarının 2.sınıflara göre anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Yoğun bakım hemşireleriyle yapılmış çalışmada; ağız bakımı uygulamalarına yönelik hislerini, olumlu olumsuz duygularını içeren duyuşsal alt boyutun puan aralığı 12-60 olduğu belirlenmiştir (Pınarkaya ve Özyürek, 2022). Öğrencilerin ağız bakımına yönelik duyuşsal alt boyutlarının ortalamasının üzerinde olduğu ve ağız bakımına yönelik olumlu duygu sergiledikleri tespit edilmiştir.

Mezun olunan lise türleri açısından da duyuşsal skorlar arasında farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Sağlık meslek lisesi mezunlarının duyuşsal alt boyut puanlarının anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum; öğrencilerin sağlık meslek lisesi eğitimleri sürecinde de kişisel bakım uygulamaları kapsamında ağız bakım uygulamalarına dair eğitim ve uygulamada bulunmuş olmalarıyla, ağız bakım uygulamalarına yönelik kazanımları neticesinde olumlu tutumlara sahip olmalarıyla açıklanabilir. Yaş değişkeni için, yaşın duyuşsal skorlarla negatif yönlü anlamlı bir korelasyonu vardır ($r=-0,178$, $p<0,05$). Elde edilen bu bulguya göre, yaş arttıkça duyuşsal alt boyut skorların azalma eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Davranışsal skorlar açısından cinsiyet, sınıf, eğitim düzeyi, mezun olunan lise türü, ağız ve diş sağlığına ilişkin eğitim alma durumu, ağız bakım uygulamasına yönelik deneyim durumları ve yaş değerleri arasında anlamlı bir farklılık ve ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Jahani ve Poursangbor (2019) çalışmasında hemşirelerin ağız bakım tutumları ile cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi sosyo-demografik özellikleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Jahani ve Poursangbor, 2019). Lin ve ark. (2011) çalışmasında hemşirelerin ağız bakımına yönelik bilgi ve tutum puanları ile hemşirelerin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, çalıştıkları birim, çalışma yılı arasında istatistiksel

olarak anlamlı ilişki bulunmadığı görülmüştür (Lin et al., 2011).

Genel tutum düzeyleri açısından ağız bakım uygulamasına yönelik deneyim durumları arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Ağız bakım uygulaması konusunda deneyimi olmayanların, uygulamayı kendisi yapanlara göre genel tutum düzeylerinin anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Sağlık bakım hizmetleri öğrencileri aldıkları uygulamalı eğitimlerin yanı sıra kliniklerde gerçekleştirilen mesleki stajlarla da mesleğe karşı olumlu tutum ve davranış geliştirerek motivasyonlarını artırabilmektedir. Stajlarını başarıyla tamamlayan öğrenciler, edindikleri bilgi, kazanım ve becerileri pratiğe dökme ve hayatın içinde uygulama fırsatı elde etmektedirler (Yenal ve Gültekin, 2019; Schambach ve Dirks, 2002).

Verimli bir şekilde tamamlanan uygulama stajları, öğrencilerin mesleki bilgi ve becerileri geliştirmelerinin yanı sıra, iş dünyasında karşılaşılabilecekleri sorunlara karşı tutumlarını şekillendirmelerine de olanak tanır (Dolmacı ve Duran, 2017; Aytekin et.al, 2015). Aboalizm ve Kasemy'nin (2016) çalışmasında, YBÜ hemşirelerinin eğitim alma durumu ile bilgi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ve eğitim alma durumlarının hemşirelerin bilgi düzeylerini arttırdığı ortaya konmuştur (Aboalizm ve Kasemy, 2016). Al Rababah ve ark.'nın (2018) yapmış olduğu benzer bir çalışmada hemşirelerin, ağız bakımına yönelik daha önce eğitim alma durumlarının hastaların ağız bakımına yönelik tutumlarını olumlu etkilediği belirtilmiştir (Al Rababah et.al., 2018). Literatür sonuçları mevcut çalışmamızla benzerlik göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada sağlık bakım hizmetleri kapsamında ön lisans düzeyinde eğitim gören evde hasta bakım ve yaşlı bakım programı öğrencilerinin ağız bakım uygulamalarına yönelik tutumları değerlendirilmiştir. Evde hasta bakım öğrencilerinin genel tutum puanlarının yaşlı bakım programı öğrencilerine göre daha yüksek olduğu

ancak anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların ağız bakım uygulamasına yönelik deneyimleri arttıkça genel tutum düzeylerinin de anlamlı şekilde arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada elde edilen bulgular, sağlık bakım hizmeti sunumunda rol alan evde hasta bakım ve yaşlı bakım öğrencileri arasında ağız bakım uygulamalarının kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlayabilir. Bu da ülkemizde hasta bakım hizmetleri kapsamında verilen ağız bakım uygulamalarında ve ağız sağlığının iyileştirilmesinde olumlu etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda öneriler;

- Evde hasta bakım ve yaşlı bakım programı öğrencilerine ağız bakımına yönelik güncel eğitimler düzenlenmeli,
- Eğitim müfredat programlarında ağız bakımı uygulamalarına yönelik farkındalık eğitimlerine daha fazla yer verilmeli,
- Ağız bakım uygulamaları sırasında karşılaşılan engeller; fazla işgücü, ekipman yetersizliği, uygun ekipman bulunmaması, personel yetersizliği gibi durumlar kurumlar tarafından değerlendirilmeli ve bu koşulların iyileştirilmesi yönünde gerekli düzenlemeler yapılmalı,

- Öz bakım uygulamalarının profesyonel sunucusu olan evde hasta bakım ve yaşlı bakım öğrencilerine mesleki uygulama ya da klinik uygulamaları aşamasında hastaya bire bir ağız bakım uygulamasını yapabilmesi için fırsatların tanınması,
- Kesitsel bir alanda yapılmış bu çalışmanın öz bakım uygulamalarının yapıldığı farklı saha çalışmalarında farklı katılımcılarla yapılması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Çalışmanın yapılabilmesi için çalışmanın yapıldığı kurumdan yazılı izin ve etik kurul kararı (Tarih: 07.04.2023, Karar no: 2023-4/1.12) izni alındı. Araştırma Helsinki İnsan Hakları Bildirisi ile ilgili kılavuz ilkelere uygun olarak yürütüldü. Evde Hasta Bakım ve Yaşlı bakım öğrencilerine araştırmayla ilgili detaylı bilgi verildi ve araştırmaya katılım için yazılı onamları alındı.

Teşekkür

Çalışmaya katılan Evde Hasta Bakım ve Yaşlı Bakım Programı öğrencilerine desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Abidia, R. F. (2007). Oral care in the intensive care unit: A review. *Journal of Contemporary Dental Practice*, 8(1), 076–082. <https://doi.org/10.5005/jcdp-8-1-76>
- Aboalzim, S.E., Kasemy, Z.A.A. (2016). Nurses knowledge, attitude and practice toward mouth hygiene among critical ğll patients. *IJNRHN*, 3(3), pp.1-15.
- Acar Çiftçi Y. (2016). Çocuk gelişimi ön lisans programı öğrencilerinin staj çalışmalarının işlevselliği üzerine bir inceleme. III. International Eurasian Educational Research Congress sunulan bildiri. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla;1438-1439.
- Al Rababah, D.M., Nassani, M.Z., Baker, O.G., Alhelih, E.M., Almomani, S.A., Rastam, S. (2018). Attitudes and practices of nurses toward oral care of hospitalized patients - A cross-sectional survey in Riyadh, Saudi Arabia. *Journal of Education and Health Promotion*, 7, 149.
- Alja'afreh, M.A., Mosleh, S.M., Habashneh, S.S. (2018). Nurses' perception and attitudes towards oral care practices for mechanically ventilated patients. *Saudi Medical Journal*, 39(4), 379–385.
- Andargie, S.T., Kassahun, C.W. (2019). Knowledge and attitude of nurses" towards patient"s oral care at university of gondar comprehensive specialized hospital, northwest ethiopia". *Int. J. Africa Nurs*, 11, pp.1-7.
- Ayaz S, Tezcan S, Akıncı F. (2005). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerin sağlığı geliştirme davranışları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*; 9(2): 26-34)
- Aytekın G, Turan Özdemir S, Ediz P, Ceylan F. (2015). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokullarında verilen eğitimle ilgili sorunlar, çözüm önerileri, uludağ üniversitesi sağlık hizmetleri meslek yüksekokulundaki durum ve yürütülen çalışmalar. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*; 14(1):
- Beebe A, Blaylock A, Sweetser K. D. (2009) Job satisfaction in public relations internship. *Public Relations Rewiev.*; 35: 156-158
- Beh LS, Loo LH. (2012). Job stress and coping mechanisms among nursing staff in public health services. *Int J Acad Res Bus Soc Sci*; 2(7): 131–176,
- Bhattarai R, Khanal S, Rao GN, Shrestha S. (2016). Oral health related knowledge, attitude and practice among nursing students of Kathmandu-a pilot study. *JCMS Nepal*; 12(4): 160-8.)
- Blessy, S., Balasubramaniam, A. (2021). Knowledge, attitude and practice of oral care for icu patients among nurses in chennai city- a cross-sectional study. *Nat. Volatiles Essent. Oils*, 8(5), pp.6070-6082.
- Cherian, S., Karkada, S. (2015). Effect of education related to oral care practices on nurses knowledge, practice and clinical outcomes of mechanically ventilated patients in dubai. *Int J Nurs Pract*, 2(1), pp.9-14.
- Çebi AT., Kocaman GÜ. (2018) Hemşirelik bölümü öğrencilerinin yoğun bakım ve evde sağlık hizmetleri birimlerinde yapılan ağız ve diş sağlığı girişimleri konusunda bilgi düzeyleri. *Sdü Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9 (4).
- Dagnev, Z.A., Abraham, I.A., Beraki, G.G., Mittler, S., Achila, O.O., Tesfamariam, E.H. (2020). Do nurses have barriers to quality oral care practice at a generalized hospital care in Asmara, Eritrea? A crosssectional study. *BMC Oral Health*, 20(1), 149.
- Dai R, Lam OLT, Lo ECM, Li LSW, McGrath C. (2017). A randomized clinical trial of oral hygiene care programmes during stroke rehabilitation. *J Dent*;61:48-54.
- Doğan B.(2013). Differences in oral health behavior and attitudes between dental and nursing students. *MÜSBED*; 3(1): 34-40.
- Dolmacı N, Duran Y. (2017). Ön lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin zorunlu staj uygulamasına ilişkin görüşleri, sorunları ve çözüm önerileri: Isparta meslek yüksekokulu örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*; 9(21): 254-267.
- Emir O, Arslan S, Kılıçkaya Ş. (2008). Turizm işletmeciliği programı öğrencilerinin staj uygulamaları hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. 10(2):273- 91.
- Jahani, S., Poursangbor, T. (2019). Survey of knowledge, attitude and performance of intensive care unit nurses regarding oral care of patients under mechanical ventilation in educational hospitals of ahvaz, 2017. *J. Adv. Pharm. Educ. Res*, 9(2), pp.130-135.
- Kalav S., Altın Çetin A., Bektaş H. (2020). İnme geçiren hastalarda ağız hijyeni uygulamalarının etkisi: sistematik derleme. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*;12(3):430-42. doi: 10.5336/nurses.2020-74729.
- Karacaoğlu ÖC, Çabuk B. (2002) İngiltere ve Türkiye eğitim sistemlerinin karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 1(2): 155-56.
- Kazu Y, Özdemir O. (2004). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin beklentileri (beklenti profili): Fırat üniversitesi örneği. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi. Eğitim Fakültesi; Malatya

- Khasanah, I.H., Sae-Sia, W., Damkliang, J. (2019). The effectiveness of oral care guideline implementation on oral health status in critically ill patients. *SAGE Open Nursing*, 5, 2377960819850975.
- Kim EK, Jang SH, Choi YH, Lee KS, Kim YJ, Kim SH, et al. (2014). Effect of an oral hygienic care program for stroke patients in the intensive care unit. *Yonsei Med J*;55(1):240-6.
- Kim EK, Park EY, Sa Gong JW, Jang SH, Choi YH, Lee HK. (2017). Lasting effect of an oral hygiene care program for patients with stroke during in-hospital rehabilitation: a randomized single-center clinical trial. *Disabil Rehabil*. 39(22):2324-9.
- Kuo YW, Yen M, Fetzer S, Lee JD, Chiang LC. (2015). Effect of family caregiver oral care training on stroke survivor oral and respiratory health in Taiwan: a randomised controlled trial. *Community Dent Health*. 32(3):137-42.
- Kwan SYL, Petersen PE, Pine CM, Borutta A. (2005). Health promotion schools: an opportunity for oral health promotion. *Bull World Health Organ*; 83(9): 667-85.
- Lam OL, McMillan AS, Samaranyake LP, Li LS, McGrath C. (2013). Randomized clinical trial of oral health promotion interventions among patients following stroke. *Arch Phys Med Rehabil*;94(3):435-43.
- Lin, Y., Chang, J.C., Chang, T.H., Lou, M.F. (2011). Critical care nurses' knowledge, attitudes and practices of oral care for patients with oral endotracheal intubation: a questionnaire survey. *J. Clin. Nurs*, 20, pp.3204-3214.
- Nishiyama Y. (2005). Changes of general and oral health status of elderly patients receiving home-visit dental services. *Kōkūbyō Gakkai Zasshi J Stomatol Soc Japan*; 72: 172- 182)
- Özveren H, Gülnar E, Özden D. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin ağız diş sağlığı algılarının belirlenmesi, *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*; 19(3): 158-166.,)
- Özveren, H. (2010). Mekanik ventilatöre bağlı hastalarda ağız bakımı. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 17(2), 92-99. <https://dergipark.org.tr/hunhemsire/issue/7839/103263>
- Özveren, H., Uçar, H. (2017). Mekanik ventilatöre bağlı hastalarda üç farklı araçla verilen ağız bakımının etkisi. *Journal of Human Sciences*. 14(4), 4507-4519.)
- Pınarkaya E. (2022) Yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerin ağız bakımı uygulamasına yönelik tutumlarının incelenmesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Pınarkaya, E., Özyürek, P. (2022). Yoğun bakım hemşirelerinde ağız bakımı tutum ölçeği geliştirilmesi: delphi tekniği (Sözlü Sunum). Uluslararası 12. Ulusal Türk Cerrahi ve Ameliyathane Hemşireliği Kongresi, Antalya, Türkiye.
- Rumagihwa, L., Bhengu, B.R. (2019). Oral care practices of nurses on ventilated patients in kigali intensive care unit. *J Med Health Sci*, 2(2), pp.154-159.
- Rwakatema DS, Ananduni KN, Katiti VW, Msuya M, Chugulu J, Kapanda G. (2015). Oral health in nursing students at Kilimanjar Christian Medical Centre teaching hospital in Moshi, Tanzania. *BMC Oral Health*; 15(23): 1-8.
- Sayın, S. (2020). Yoğun bakım hemşirelerinin ağız bakımı konusunda bilgi, tutum ve uygulamalarının incelenmesi (Danışman: Prof. Dr. F. Demir Korkmaz). Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Schambach TP, Dirks J. (2002). Student perceptions of internship experiences. proceedings of the 17h annual conference of the international academy for information management; 1-8.
- Sinavarat, P., Monosontorn, S., Anunmana, C. (2018). Knowledge, attitudes, and behavior towards oral health among a group of staff caring for elderly people in long-term care facilities in bangkok, thailand. *M Dent J*, 38(1), pp.23-38.
- Sreenivasan, V.P.D., Ganganna, A., Rajashekaraiyah, P.B. (2018). Awareness among intensive care nurses regarding oral care in critically ill patients. *Journal of Indian Society of Periodontology*, 22(6), 541- 545.
- Turkoglu O, Dulgergil CT. (2015). Hemşirelik eğitiminde yer alan toplum-ağız-diş-sağlığı dersinin, öğrencilerin ağız-diş sağlığı farkındalığına etkisinin değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri J Dental Sci*; 21(3): 221-8.)
- Yenal S, Gültekin T. (2019). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin klinik uygulamalarda karşılaştıkları güçlükler. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 7(1): 58-66. doi: doi.org/10.33715/inonusaglik.547551.
- Zaybak A, Fadıloğlu Ç. (2004). Üniversite öğrencilerinin sağlığı geliştirme davranışı ve bu davranışı etkileyen etmenlerin belirlenmesi. *Ege Ün. Hemşirelik YO Dergisi*; 20(1): 77-95.